

הבמה לרפואה ולמשפט

במה מספר 3

קוראים, כותבים ומדברים

לחברים שלום,

בעלון הנוכחי של הבמה לרפואה ולמשפט מספר 3 מופיעים המאמרים הבאים:

- כב' הרב יעקב אריאל: "תשלום דמי חבלה על קטיעת יד".
- פרופ' יוסף ריבלין: "זכויות ממוניות לבעל אלים".
- פרופ' אבינועם שופר: "קשיי שליפה כמדד לנכות".

את עלון האגודה הבא אני מבקש להקדיש לנושא: "הילד עם העיכוב ההתפתחותי. מה (ומי) הגורמים?", נתייחס כמובן גם לנושא האוטזיזם שהוא נושא נרחב מאד. בעקבות העלון נקיים דיון פרונטלי או בזום (עדיף!) על הנושא. שכיחות האוטזיזם אצל ילדים גואה. אף כי ברוב המקרים הגורם לכך הינו גנטי, הרי שחייבים לשקול בכל מקרה גם את קיומם של גורמים סביבתיים התורמים ליציאה מן הכוח אל הפועל של הפגיעה. הדברים מגובים כמובן גם בספרות רפואית.

הנושא רחב. דווקא משום כך אני מבקש ראשית להוציא את העלון בנושא ורק אחר כך נוכל לקיים דיון פיזי בשיתוף הכותבים, החברים והציבור.

כמובן שההשלכות אינן רק רפואיות וחברתיות, הן גם משפטיות: מי אשם, אם בכלל. משום כך, אשמח לקבל דברים מכל מי שעיסוקו נוגע בנושא זה, כולל הורים לילדים על הספקטרום.

ולהלן פנייתי: כל מי שמעוניין להשתתף בדיון, כאמור תחילה בכתב ואח"כ פיזית, אנא פנו אלי: prof.shuper@gmail.com. הפניה היא לעו"דים, רופאים וכל המקצועות הפארא-רפואיים וכאמור אף להורים.

ממתין לפנייתכם!

תכני המאמרים בעלון הם באחריות הכותבים.

קריאה מהנה ופורייה !

תשלום דמי חבלה על קטיעת יד

כב' הרב יעקב אריאל,

לשעבר רבה הראשי של רמת גן

נשיא מוסדות תורניים מרובים.

תושב עוטף עזה הגן בשמחת תורה תשפד על משפחתו ששהתה בממ"ד ע"י שהחזיק את ידית הדלת ולא אפשר למחבלים לחדור. אחד המחבלים כיוון i.p.g. אל הדלת וידו של התושב נקטעה. בינתיים הגיעה עזרה, המחבלים נתפסו והפצוע הוטס לבית חולים. שם עבר סדרת טיפולים ארוכה, החלים והותקנה לו פרוטזה. הנחבל הגידם תובע את המחבל שירה בו, שיפצה אותו על הנזק שנעשה לו, על שהפך אותו מאדם בריא ושלם לנכה קטוע יד. אומנם הותקנה לו פרוטזה המאפשרת לו להמשיך בחלק מעבודתו הקודמת, אך יש הרבה פעולות שאינו יכול לבצע, כיצד נעריך את הנזק? האם נביא בחשבון את הפרוטזה?

נפרט את הנושא. אם נביא בחשבון את העובדה שע"י הפרוטזה הוא מסוגל לעשות חלק מהמלאכות שעשה בעבר, יש להעריך את הנחבל לא כקטוע יד, אלא כמי שידו מוגבלת, לעומת ידו הטבעית בהיותה בריאה ושלמה. ערך הנזק לפי"ז יהיה נמוך. אך אם נתעלם מהפרוטזה ונעריך את יכולתו הפיזית הטבעית העכשווית לעומת מצבו הקודם ערך הנזק יהיה גבוה. וגם אם נתחשב בפרוטזה אך נעריך את מכלול פעילותו של הנחבל, לא רק את עבודתו, אלא גם את כל הפעילויות המגוונות בכל תחומי החיים האישיים, הפרוטזה לא יכולה למלא את מקומו של האבר הטבעי. לפי"ז ערך הנזק יהיה גבוה.

ושאלה עקרונית, כיצד נוכל להעריך נזקים אלו ולכמת אותם במונחים ממוניים?

1. חישוב הנזק

במשנה ב"ק דף פג, ב

החובל בחברו - חייב עליו משום חמשה דברים: בנזק, בצער, בריפוי, בשבת, ובושת. בנזק כיצד? סימא את עינו, קטע את ידו, שיבר את רגלו, רואין אותו כאילו הוא עבד נמכר בשוק, ושמין כמה היה יפה וכמה הוא יפה.

ואכן אין יכולת משפטית לכמת נזקים אלו, ובעל כורחנו עלינו להסתפק במישור התעסוקתי בלבד, כי הוא מדיד. קנה המידה לערך זה היה בימי קדם ערכו של עבד הנמכר בשוק. בימינו, כשהעבדות עברה מן העולם, ניתן ליישם ערך זה ע"י כושר השתכרות. דבר זה נלמד מרש"י בב"ק דף פג, ב שכתב: "שהרי הזיקו והפסידו ממון זה שאם היה נצרך היה מוכר עצמו בעבד עברי." ע"ע הוא בעצם שכיר המשכיר את עצמו לטווח ארוך, של שש שנים. בני"ד הנחבל ייערך לפי כושר השתכרותו במשך כל שנות עבודתו מיום החבלה עד יציאתו לגמלאות. לדוגמא, אם הוא היום בן 31 נותרו לו עוד 36 שנות השתכרות, כלומר כעבד עברי הנמכר שש פעמים (אומנם ע"ע לא יכול להימכר יותר מפעם אחת, אך אנו משתמשים בע"ע רק כמודל השתכרות רב שנתית)

[ועדיין יש צורך בתוספת פיצוי על דברים לא מדידים, לכן נקטה התורה לשון "עין תחת עין..." למרות שברור שלא ניתן להמיר את עינו של הנחבל בעינו של החובל, אלא ללמדנו שבעצם אין שום פיצוי בעולם לעין טבעית, והחובל לא יוצא יד"ח בפיצוי פורמלי שייקבע ע"י ביה"ד, אלא עליו גם לפייס את הנחבל על יתר הדברים (ר' רמב"ם הל' חובל ומזיק פ"ה ה"ט) לכך רומזת התורה בכנותה פיצוי זה בלשון "כופר" (ר' במדבר לה, לא, שמרוצח אין לקחת כופר, משמע מחובל חייב בכופר ריב"ק פג, ב)]

ב. כושר עבודה - כללי או אישי?

כיצד שמו אותו כעבד, האם עפ"י כושר עבודה כללי, דהיינו עבודות גופניות מגוונות שהיו מוטלות בדרך כלל על עבדים, או עפ"י כושר עבודה ייחודי? כגון עבד קטוע רגל, המומחה בניקוב מרגליות, כושר עבודתו גבוה יותר ועל כן ערך הנזק יהיה נמוך יותר. וכאן נכנסת שאלת הפרוטזה, אם מדובר בכושר עבודה כללי, קטוע יד איבד כמעט את כל כושר עבודתו ולפיכך גם כושר השתכרותו יהיה נמוך. אך אם הוא נערך בהתאם לכישוריו האישיים, אם הפרוטזה מאפשרת לו להמשיך את עבודתו הקודמת כושר עבודתו יישאר גבוה וערך הנזק יהיה נמוך יותר.

לכאורה נחלקו בדבר המחבר והרמ"א בחו"מ ס"י תכ סט"ו

וכיצד משערים הה' דברים; נזק, אם חסרו אבר או חבל חבורה שאין סופה לחזור שמין אותו כאילו הוא עבד נמכר בשוק, כמה היה שוה קודם שחבל בו וכמה נפתחו דמיו אחר החבלה, וכך יתן לו.

הגה: אם היה בעל אומנות, כגון נוקב מרגליות, וקטע לו ידו, משערינן הזיקו כפי מה שהוא. אבל אם קטע רגלו, שאין מזיק לו כל כך, משערינן הזיקו כאילו לא היה בעל אומנות (טור בשם הרא"ש).

מסתמת המחבר משמע שהוא סובר שהשומא היא של כושר עבודה כללי, ויש לשום את הנחבל כאדם מוגבל, מחוסר עבודה, מבלי להתחשב בכישוריו האישיים.

אולם בהשלכה לכושר ההשתכרות בימינו, לא רק העבודות בטלה מן העולם, אלא גם כושר השתכרות בימינו איננו כללי. אין היום כמעט עובד "כלבוניק", עובד סתמי שמטילים עליו עבודות מזדמנות שונות מכל הבא ליד. כל עובד נמדד לפי תחום התמחותו. גם חסר מקצוע נמדד לפי כישוריו הפשוטים, כעובד בחקלאות, או בבניין, או בנקיון או בנשיאת משא וכדו'

אך בלא"ה רוב הפוסקים סוברים כדעת הרא"ש שכל נחבל נישום לפי כישוריו האישיים.

ג. כעבד כנעני או כעבד עברי?

נחלקו בדבר רש"י והרא"ש לדעת רש"י (ב"ק דף פג, ב במשנה ד"ה החובל - וכמה הוא יפה - שהרי הזיקו והפסידו ממון זה שאם היה נצרך היה מוכר עצמו בעבד עברי. אך לדעת הרא"ש שמין אותו כעבד כנעני.

כידוע, עבד עברי נמכר לשש שנים בלבד. כיצד ניתן לשום כושר עבודה לאורך כל החיים? הסביר זאת הסמ"ע (שם ס"ק טז):

אם באנו לשומו בכל ו' שנים פעם אחר פעם יעלה לערך יותר ממה שיעלה הערך כששמין אותו פעם אחת.

אין הכרח לומר שמטריחים את ביה"ד כל שש שנים לשום אותו מחדש, אלא מעריכים מראש את השינויים שעשויים להתחולל כל כמה שנים בגופו, בכישוריו, בצבירת ניסיון וכדו'. וכך יש להעריך את כושר עבודתו עד יציאתו לגמלאות. לעומת זאת שומא כע"כ היא חד-פעמית, לפי מחירו של עבד ביום קנייתו.

לכאורה, יש לכך השלכה על הפרוטזה. שומא כעבד כנעני היא חד-פעמית כשעת הנזק בטרם הותקנה לו פרוטזה. לעו"ז שומא כעבד עברי היא דינמית, היא מביאה בחשבון את מעמדו המשתנה של העבד בכל כמה שנים. אי לכך יש להביא בחשבון את התפתחות הנזק בעתיד, כשמן הסתם תהיה לו פרוטזה וערך הנזק ירד.

ד. הפרוטזה כריפוי

אלא שאם השומא היא דינמית, המשתנה כל כמה שנים, יש אולי מקום לחייב את החובל בהוצאות הפרוטזה והתאמתה מחדש בכל פעם, מדין ריפוי. כי דמי ריפוי מביאים בחשבון התפתחויות רפואיות שונות, צפויות ושאינן צפויות כפי שיבואר.

במס' ב"ק דף פה, א דנה הגמ' במקרה שעלו בו צמחים (כגון דלקות, זיהומים, או התפתחויות אחרות). שם הובאו דעות שונות באשר לחיוב הריפוי במצבים השונים. להלכה פסק השו"ע (סי' תכ סיי"ט):

עלו בו צמחים מחמת המכה, או נסתרה המכה אחרי שחייתה, חייב לרפאותו...עלו בו צמחים שלא מחמת המכה, אינו חייב לרפאותו.

ניישם את נושא ה"צמחים" בדוגמא מתחום הרפואה המודרנית, במאה הקודמת. פציעה שטופלה באמצעות סולפה (שהייתה אז מקובלת בעולם). תוך כדי טיפול הוכנסה תרופה חדשה, יעילה יותר, ומהירה יותר - הפניצילין (הומצאה בשנות הארבעים של המאה הקודמת) - אך יש צורך להזריקה לגוף באמצעות זריקה, ע"י אחות מקצועית, ויש להניח שהיא גם יקרה יותר (גם אם הנחה זו אינה נכונה, אנו מניחים כך לצורך הדיון) האם יש לחייב את החובל בהוצאות נוספות בגין החלפת התרופות? מסתבר שכן.

כלומר, החובל חייב לפצות את הנחבל על כל ההתפתחויות של ההחלמה. גם ההתפתחות הפרמקולוגית אף היא בכלל החיוב. אומנם צמחים הם התפתחות מזיקה המחריפה את הריפוי. בעוד שהפניצילין מקל ומזרז את הריפוי. אך בגלל עלותו הגבוהה יותר אולי יש להתייחס אליו כאל צמחים המחרפים את הריפוי. אך י"ל שאדרבה, זו התפתחות חיובית, היא מקלה את תהליך ריפוי של הנחבל ולכן על החובל לשאת בהוצאותיה למרות עלותה היקרה יותר.

לאור הנ"ל יש לדון, מה מקום הפרוטזה בהוצאות הריפוי? האם יש להתייחס אליה כאל תרופה יעילה יותר וכשלב מתקדם יותר בהמשך הריפוי, ועל החובל לשאת בהוצאותיה? יש מקום לכאן ולכאן.

אך לפני שנמשיך בדיון עלינו להבהיר נקודה חשובה. לפי השו"ע, כל הדיון בגמ' באשר לצמחים הוא רק כאשר עדיין לא היה סיכום בין החובל לנחבל באשר להוצאות הריפוי, והתשלום היה בהתאם להוצאות הריפוי המשתנות מיום ליום. אך אם הייתה הערכה סופית של הוצאות הריפוי בתוקף של פס"ד אין מקום לחייב את החובל בהוצאות על תופעות המתפתחות בהמשך הזמן. יש להניח

שהוצאות הריפוי יביאו בחשבון אפשרויות להתפתחויות סבירות, לפי הפרוגנוזה המשוערת ע"י הרופאים. אך הערכה זו היא סופית וחלוטה.

ולפי"ז דוגמת הפניצילין טעונה שינוי. אחרי שנקבעו סופית הוצאות הריפוי, המצאה של תרופה חדשה, שנודעה רק אח"כ, אינה מחייבת את החובל. אך אם המדובר במצב שונה, בשעה שנקבעו הוצאות הריפוי המצאת הפניצילין הייתה כבר ידועה, אלא שתהליך הייצור ארוך והתרופה החדשה תגיע רק כעבור זמן, ובינתיים התחיל הטיפול בסולפה, הוצאות הריפוי יכללו מראש גם את הוצאות התרופה החדשה.

גם הרכבת הפרוטזה ידועה מראש. האם יש לכלול הוצאות אלו בדמי הריפוי?

לענ"ד – לא. הפניצילין הוא חלק מהליך הריפוי. הפרוטזה אינה שייכת לטיפול הרפואי. היא תוספת מלאכותית חיצונית. היא שלב חדש - השיקום.

הערכת דמי הריפוי הנקבעת מראש מתמקדת בהוצאות הריפוי בלבד. התפתחויות שאינן תולדה ישירה של ההליך הרפואי אינן בכלל דמי הריפוי, כגון צמחים שאינן מחמת המכה. ומכאן כל גורם חיצוני אינו בכלל הריפוי, וה"ה הפרוטזה היא גורם חיצוני ואינה חלק מהריפוי.

צריך להבחין אפוא בין ריפוי לשיקום. הריפוי עוסק בהחלמת הנחבל מאירוע הקטיעה. כאשר הנחבל החלים מפצעיו, הריפוי הסתיים. על כל התהליך הרפואי עד לרגע זה קיבל הנחבל מראש דמי הוצאות. מכאן ואילך נפתח פרק חדש – השיקום, שבו מורכבת לנחבל פרוטזה מתאימה. היא משמשת כתחליף ליד הקטועה. ומאחר ואינה חלק מתהליך הריפוי, אלא שייכת לשיקום, היא אינה כלולה בדמי הריפוי.

אך באשר להכללתה במסגרת דמי הנזק פתחנו בנושא לעיל בפרק ב, בפרק הבא נרחיב על כך את הדיבור

ה. שומת הנזק

לאור מסקנתנו בפרק הקודם, שנושא הפרוטזה שייך לשיקום ואינו חלק מהריפוי, מסתבר שהוא גם לא חלק מהנזק. הנזק נערך עפ"י מצב גופו הטבעי של קטוע היד ביום הנזק, בהשוואה למצבו הקודם. וכמו בריפוי כך גם הנזק, הוא מתייחס לגוף הטבעי של הנחבל בלבד ולא לאביזרים חיצוניים. אומנם הפרוטזה מתחברת לגוף, אך היא אינה חלק אורגאני שלו. והעיקר – היא מתחברת בשלב מאוחר יותר, בשלב השיקום, בעוד ששומת הנזק נקבעת ע"י אומד ביה"ד בשעת הנזק, או קרוב אליו, כשהפרוטזה לא עמדה עדיין על הפרק.

ב"ק דף צא, א

היה מתנונה והולך - אין נותנין לו אלא כמו שאמדוהו, אמדוהו והבריא - נותנין לו כל מה שאמדוהו; ש"מ: יש אומד לנזקין.

אומד ביה"ד הוא פס"ד חלוט, ולכן אם חלו שינויים בכושר השתכרותו של הנחבל בהמשך חייו, בין לקולא בין לחומרא, אין מקום לאומד אחר. וז"ל של הרי"ד סולובייצ'יק שם בדף פה, ב

ומוכח שאומד ב"ד אינו בירור וגילוי מילתא בעלמא... אלא אומד ביה"ד מהווה חלות מחייב, ומדינו המיוחדים שהבי"ד צריך לעשות את האומד בעצמו. ולכן אם ביה"ד אומדן רק פעם אחת, לבסוף כשחרשו, והוא המחייב היחידי לשלם אז יפטר החובל משאר ד' הדברים של החבלות הראשונות.

(עיי"ש שדימה שומא לדין קנס). הפרוטזה אינה חלק מהרפוי. החובל משלם לנחבל דמי נזק הכוללים את ההפרשים בגין הפגיעה בתעסוקתו של הנחבל. ההתייחסות היא לכושר התעסוקתו של גופו הטבעי של הנחבל בשעת החבלה. הפרוטזה היא תוספת מלאכותית חיצונית שתסייע לנחבל להשתקם לכשיבריא מהפגיעה. היא אינה כלולה בשומא הנקבעת כרגע, סמוך לחבלה, ע"י ביה"ד.

ו. השפעת הפרוטזה על חישוב השומא

השומא נקבעת עפ"י כושר השתכרותו של הנחבל בשעת החבלה כשהוא קטוע יד. כשהעבודות הייתה נהוגה בעולם ייתכן שהקונה עבד קטוע יד היה מביא בחשבון אפשרות של הרכבת פרוטזה (אילו הייתה אז) שתאפשר לאדון לנצל את כושר עבודתו של העבד. אך זו הערכה כלכלית של כל מי שקונה כלי עבודה (סליחה על דימוי לא מוצלח, אך אנו עסוקים בחיובים כלכליים) שאולי ניתן להוסיף לו בהמשך מרכיבים נוספים ולנצלו לתפקודים רבים יותר. אולם אלו הערכות ספקולטיביות סובייקטיביות צדדיות, המשפיעות בעקיפין על עיקר ערכו של הכלי כפי שהוא נמכר בשוק. ערכו של עבד וכן של פועל נקבע עפ"י כללי היצע וביקוש, וככל שמתרבים הלקוחות המנצלים את האפשרות לשדרג את יכולת עבודתו של העבד או הפועל גם תעלה עלותו. אך אלו השפעות עקיפות, שאינן מעיקר ערכו של העבד או הפועל.

וה"ה בימינו, ייתכן שכושר ההשתכרות של הנחבל יעלה בגלל יכולת שיקומו. אולם השומא נקבעת לפי כושר ההשתכרות של קטוע יד ביום החבלה. כושרו הקודם נפגע קשות ועל החובל לפצותו על כך, בהתאם לכושר השתכרותו כקטוע יד, למרות שייתכן שיוכל במשך הזמן לשדרג את כישוריו, ומי שמוכן להעסיקו עשוי להביא זאת בחשבון, אולם כרגע שומתו העיקרית נקבעת לפי ערך השתכרותו העכשווי. שומא זו סופית ומוחלטת. הנחבל אם ירצה להשתקם, כגון בעזרת פרוטזה, יממן את הוצאות שיקומו מסך דמי הנזק שקיבל (והם לא מעטים...)

סיכום

המחבל הפך אדם בריא לגידם, ועליו לפצותו על כך. הפרוטזה אינה קשורה לנושא, היא מכשיר מלאכותי חיצוני שאינה חלק אורגאני מגוף האדם. היא כלי הכרחי בשיקומו של הנחבל, אך אינה נכללת בחישוב הנזק המתייחס לגוף הטבעי כמות שהוא.

זכויות ממוניות לבעל אלים

פרופ' יוסף ריבלין¹

נישואי בני הזוג, הורים לארבעה ילדים, עלו על שרטון. בחודש אוקטובר שנת 2000, בעת ויכוח ביניהם, תקף הבעל את אשתו באמצעות סכין ופצע אותה באופן חמור, לעיני בנם הקטין. הוא הורשע בניסיון לרצח ובעבירות אלימות נוספות, ונגזר עליו עונש מאסר בפועל בן 13 שנים. בחודש פברואר 2004 הם התגרשו. הם הגישו לבית המשפט לענייני משפחה תביעות רכושיות הדדיות. התביעות עסקו בשאלת חלוקת הרכוש בין הצדדים. השאלה הממוקדת הייתה האם זכאי הבעל ליהנות מזכויות על פי חוק יחסי ממון, המחלק את הרכוש באופן שוויוני. השאלה נידונה הן לגבי גירושין, כאשר ניסיון הרצח לא צלח, כמו במקרה שלפנינו, ובין בפטירה, כאשר ניסיון הרצח צלח. שופטי בית המשפט הסכימו שבנסיבות מחמירות אלו, חייב בית המשפט להפעיל שיקול דעת ולקנוס את הצד האלים.²

נעיין בדרכו של המשפט העברי בסוגיה זו.

השאלה באשר לירושת בעל שהרג את אשתו היא: האם יש נפקות בעניין זה אם דין ירושת הבעל את אשתו יש לו תוקף מהתורה, או שכל זכות הירושה של בעל בירושת אשתו היא מכוח תקנת חכמים. בתלמוד יש מחלוקת בעניין זה, ואף בין פוסקי ההלכה, אין הדעות אחידות. בספרות התנאים מופיעה דעתו של התנא רבן שמעון בן גמליאל שסובר, שזכות ירושת הבעל את נכסי אשתו היא מהתורה.³ ולכן יקשה מאד לבטל זכות זו. מנגד שיטת התנא ר' שמעון בן לקיש היא שתוקף ירושת הבעל את נכסי אשתו, אינו מהתורה.⁴

כאמור, חילוקי השיטות נמשכו גם בתקופה שלאחר התלמוד. יש מהגאונים שהכריעו שירושת הבעל היא מהתורה, כך עולה למשל מתשובת רב סעדיה גאון.⁵ וכך גם בתשובה המיוחסת לרב שרירא גאון, שכתב: "הלא צריכים אתם לדעת מתורת משה רבינו שירושת הבעל לכל נכסי אשתו שנכנסו ברשותה בעת מותה תחתיו הוא דבר גלוי וברור".⁶ ניסוח דומה מצוי בתשובת רב האי גאון: "תמהנו מאד משאלתכם וכו', הווי יודעים כי תורת משה רבינו זכתה לבעלה ירושת אשתו שכבר נשאה ומתה תחתיו".⁷ וכן בתשובה אחרת המיוחסת לרב האי גאון הוא מכריע כרבן שמעון בן גמליאל, שירושת הבעל היא מהתורה.⁸ אבל דעתו של הרמב"ם היא, שירושת הבעל היא מדברי סופרים.⁹ מה הן השלכות הדיון לעניין הפסד הירושה. בספר חזון יחזקאל מביא הרב יחזקאל אברמסקי את הדעה שמי שמתה אשתו מתוך קטטה והיה בדעתו לגרשה אינו יורשה. הוא ממשיך ומסביר שלדעת הרב שלמה לוריא, הוראה זו תהיה תקפה גם למי שסבור שירושת הבעל היא מהתורה.

1 פרופ' יוסף ריבלין, אמריטוס, אוניברסיטת בר-אילן.

2 בע"מ [בקשת ערעור משפחה] 7272/10.

3 משנה כתובות ט, א.

4 ירושלמי כתובות פ"ט ה"ה, לב ע"ב.

5 תשובות הגאונים, שערי צדק, ירושלים תשכ"ו, מהדו"צ, חלק ד, שער ג, סימן יז, עמ' קה.

6 תשובות הגאונים, מהדורת הרכבי, ירושלים תשכ"ו, מהדו"צ, סימן רב, עמ' 308.

7 תשובות הגאונים, שערי צדק, חלק ד, שער ד, סימן נג, עמ' קמו.

8 תשובות גאוני מזרח ומערב, ירושלים תשכ"ז, מהדו"צ, סימן רכה, דף סב ע"ב.

9 משנה תורה לרמב"ם, הלכות נחלות א, ה.

אמנם חכם אחר סבור שתהיה נפקות בדין זה בין שיטה שסוברת שירושת הבעל היא מהתורה לבין השיטה הסוברת שתוקף הירושה הוא מתקנת חכמים. בספר אבני מילואים.¹⁰ הוא מסביר שמי שסובר שהירושה היא מן התורה, אזי ירושתו היא בתורת קרוב משפחה, וכשם שלגבי קרובים אחרים, למשל אב ובן, אין זה משנה מה היה טיב היחסים ביניהם לפני פטירת האב, ובכל מקרה הבן יורש אותו, כך גם לגבי בעל. הוא יירש את אשתו במותה גם אם היו יחסים מעורערים מאד לפני הפטירה. אבל מי שסובר שירושת הבעל היא מתוקף תקנת חכמים, זו היא זכות מזכויות האישיות. וזכות שנובעת מדיני האישיות, יכולה להתבטל, כאשר הבעל מורד באשתו, ולכן הוא יפסיד את הירושה שלה.¹¹

דבריו של רבי משה איסרליש [רמ"א] מובאים בשולחן ערוך בשני מקומות, והדברים נראים סותרים אלו את אלו. במקום אחד כתב שבני זוג שנקלעו לסכסוך ביניהם, כל זמן שלא היו גירושין בפועל, גם אם חשבו על כך, ואולי אף נפתחו הליכי גירושין, אם האישה נפטרה בתוך תקופת הדיונים, הבעל יורש את נכסיה, כבן זוג לכל דבר. אך בהמשך הסעיף הוא כותב שאם הבעל מורד על אשתו ואינו נוהג עמה מנהגי אישות, ונפטרה, יש אומרים שאינו יורשה.¹² מפרשי השולחן ערוך ניסו ליישב את הסתירה בדבריו ולומר כפי שהסברנו לעיל. הדבר תלוי אם תוקף הירושה של הבעל הוא מהתורה או מתקנת חכמים. והמסקנה תהיה זו, בעל שהורג את אשתו, יפסיד את הירושה אם דין ירושתו הוא מתקנת חכמים, אך אם הוא מהתורה, לא יפסיד.

בין חכמי הדורות האחרונים מצאנו חילוקי דעות בעצם השאלה האם עניין זה יהיה קשור לתוקף זכות ירושת הבעל. מצד אחד רבי עקיבא איגר¹³ סובר שגם אם זכות הירושה של הבעל היא חלשה, כלומר כל תוקפה הוא מכוח תקנת חכמים, עם זאת, בעל רוצח לא יפסיד את הזכויות בנכסי אשתו המנוחה.

מנגד סבור ד"ר זרח ורהפטיג [המאה 20] שגם אם זכויות ירושת הבעל הן מהתורה יש כוח בידי חכמי המשפט לקנוס את הבעל העבריין ולשלול ממנו זכויות בירושה בין אם הסכסוך הגיע לכדי רצח ובין אם התגרשו תוך כדי הסכסוך. הוא לומד זאת מירושת קרובים, שהיא בוודאי מכוח דין תורה. ואלו דבריו בספרו זריחת השני:

מצאנו גם שמפקיעים זכות ירושה דאורייתא [מהתורה] מבן מומר, את אביו וכו', גאונים פסקו שמשומד אינו יורש את אביו ישראל,¹⁴ וכו', [ולכן], יש גם לקנוס בשלילת זכות הירושה מבוגד במורישו. ואם בירושה מדאורייתא, בן את אביו, קונסים את הבן שהמיר דתו, כל שכן [בוודאי] שיש מקום לקנוס בירושת הבעל את אשתו.

לאור הדברים שנכתבו כאן, נראה שבית דין רבני שדן בענייני ממונות, יהיה רשאי להתקין תקנה ולקנוס את בן הזוג שהורג את מורישו, בשלילת זכויות הירושה.

10 הרב אריה ליב הכהן הלר, המאה ה 18.
11 אבני מילואים, ניו יורק תשכ"ו, סימן עז, סעיף קטן ה.
12 שולחן ערוך אבן העזר, סימן צ, סעיף ה.
13 מחצית שנייה של המאה ה 18, ראשונה של ה 19.
14 ז' ורהפטיג, זריחת השני, ירושלים תשכ"ג-תשכ"ה, עמ' 169-170.

קשיי שליפה כמדד לנכות

פרופ' אבינועם שופר

בעוד קביעת אחוזי הנכות בתחום הנזקים המוטוריים מוגדרים היטב בתיקון לתקנות המל"ל משנת 2015, הרי שתפקוד מוחי אחר – וכוונתי לקשיים שפתיים, מוגדר פחות וגם מקבל התייחסות פחותה. אני רוצה להתייחס בשורות אלו לקושי הנקרא word finding difficulty כלומר קושי בשליפה (של מילים). במכוונים להתפתחות הילד קושי זה ממש לא נדיר. הראשונה שתזהה אותו היא האמא, ולאחריה: הגננת. הילד מתקשה באמירת השם של עצם שהוא רואה. עלולות להיות הגיות "ריקות" (אהה) שהוא משמיע עד שיצליח לשלוף את השיום הנכון, או גם שישתמש בשיום שגוי. לכן כבר מגיל 3 שנים והלאה, אוזן רגישה כבר תוכל להתחיל לזהות את קשיי השליפה.

לא ברור היכן ממוקמת הפגיעה המוחית האחראית לפגם שפתי זה. אולם הניסיון הקליני מראה שפגיעה זו איננה הסמן היחיד לנזק. כך לדוגמה מסיבה לא ממש ברורה, היא מלווה בקשיי קשב וריכוז. מצאת קושי בשליפה - חפש גם ADHD. הניסיון הקליני מורה כי פגיעה זו קיימת בהרבה מצבים בהם קיימת הפרעה תפקודית מוחית (אנצפלופטיה) על רקע מגוון מחלות. לדוגמה ניתן למצוא אותה אצל קרוב ל 25 אחוזים מילדים עם תסמונת האלכוהול עוברית, באחוז לא ידוע אצל ילדי CP (שיתוק מוחין), בפגים ובילדים על הספקטרום האוטיסטי ובילדים עם תסמונות גנטיות שונות. עם זאת, מדובר בפגיעה תפקודית כלומר תוצאה של רקמת מוח שתפקודה פגוע אבל לא בהכרח שהיא חסרה (כמו לאחר אוטם מוחי והרס רקמתי בפועל). לעיתים יש קשר בינה לבין אפילפסיה ובמיוחד זו שנובעת מפגיעה באונות הרקתיות (טמפוראליות) של המוח, אלו שקרובות למרכז הדיבור. לא ברור במצבים כאלו האם אותה פגיעה מוחית שגורמת לאפילפסיה היא זו שגורמת גם לקושי השפתי, או שהפעילות האפילפטית עצמה היא הגורם לכך. במצב השני, יתכן שאפשר לצפות שטיפול יעיל בפרכוסים ייטיב ולו במשהו את הקושי השפתי. ברור גם לכן כי בניתוחי אפילפסיה הנעשים בקרבה למרכזים אלו, צריך לבדוק קדם ניתוחית מה תהיה ההשפעה של הניתוח על פגיעה זו.

הקושי בשליפה לא תמיד משתפר עם הגיל. שימו לב כשאתם מקשיבים להרצאה, ותוכלו לזהות את המרצה עם קשיי שליפה. קושי זה פוגע משמעותית ברהיטות של הרצאת דברים. בהחלט ניתן לזהותה גם אצל מבוגרים.

כלומר, בבואנו להעריך נפגע שפגיעתו הינה מוחית, כדאי להתייחס גם לנושא זה. כאמור לדעתי לא נקבעו עליו אחוזי נכות אבל הוא יכול לכוון לפגיעות הנלוות. כך לדוגמה הוגדרו אחוזי נכות מכובדים על הפרעות קשב, ואם נזהה אותן לאור הקושי השפתי, הדבר יכול להביא תועלת רבה לתובע, במיוחד אם הוא ילד או נער.

לכן, יש חשיבות בהכרת הפרעה זו, ולו רק כסמן להפרעות נלוות אחרות שזיהוי עשוי להיות חשוב.